

فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک

سال هجدهم، شماره ۷۹ بهار ۱۳۹۹

مقاله پنجم، از صفحه ۹۹-۱۱۹

مقاله پژوهشی: راهبردهای سیاسی دفاع همه‌جانبه در جنگ احتمالی آینده

سید عباس عراقچی^۱، سعید محمدپور شاهکلائی^۲، محمدعلی رحمانی^۳

پذیرش مقاله: ۹۸/۰۱/۲۶

دریافت مقاله: ۹۷/۱۲/۰۸

چکیده

راهبرد «دفاع همه‌جانبه» اصطلاحی است که حضرت امام خمینی (رحمت... علیه) بعد از پایان جنگ تحمیلی در پاسخ به نامه جمعی از فرماندهان سپاه مطرح کردند و بر ضرورت تدوین آن برای مقابله با چالش‌های پیش روی انقلاب اسلامی در سال‌های آتی تأکید فرمودند. دفاع همه‌جانبه شامل همه مؤلفه‌های قدرت ملی، از جمله مؤلفه سیاسی است. شناخت عوامل مؤثر بر مؤلفه سیاسی در جنگ احتمالی آینده، دفاع از انقلاب اسلامی در حوزه سیاسی را ممکن می‌سازد. هدف اصلی این مقاله، تدوین راهبردهای سیاسی دفاع همه‌جانبه در جنگ احتمالی آینده می‌باشد. این پژوهش از نوع توسعه‌ای - کاربردی بوده که به صورت آمیخته و به روش توصیفی - تحلیلی، انجام گردیده است. اطلاعات مورد نیاز این پژوهش به روش میدانی و کتابخانه‌ای جمع‌آوری شده و جامعه آماری آن ۲۵ نفر است، که با استفاده از روش‌های تحلیل خبرگی تنظیم شده است. پس از تجزیه و تحلیل محیط داخل و خارج، تعداد ۱۳ مورد قوت، ۱۲ مورد ضعف، ۱۰ مورد فرصت و ۱۴ مورد تهدید به دست آمده است و بر مبنای وضع موجود، تخصیص منابع جهت به‌کارگیری قوت‌ها و فرصت‌ها به منظور مرتفع نمودن تهدیدها و ضعف‌های موجود انجام شده و با استفاده از مدل SWOT تعداد ۶ راهبرد مهم ارائه گردیده است. نتایج تحقیق حکایت از آن دارد که وضع موجود سیاسی کشور در ناحیه محافظه‌کارانه و با ناحیه مطلوب (تهاجمی) فاصله دارد.

واژگان کلیدی: دفاع، دفاع همه‌جانبه، راهبرد، سیاسی، جنگ آینده

۱ - دکتری روابط بین‌الملل وزارت امور خارجه

۲ - دانشجوی دکتری علوم دفاعی راهبردی دانشگاه عالی دفاع ملی، (نویسنده مسئول) said1343@yahoo.com

۳ - دانش‌آموخته دکتری علوم دفاعی راهبردی دانشگاه عالی دفاع ملی

مقدمه

توصیه و سفارش اکید حضرت امام خمینی (رحمت... علیه) در آخرین پیامشان به فرماندهان سپاه در پایان جنگ تحمیلی مبنی بر «لزوم ترسیم استراتژی دفاع همه‌جانبه»، گویای دوراندیشی بی‌بدیل آن حضرت در پیش‌بینی تهدیدها و حجم و ابعاد توطئه‌ها و خصومت‌های استکبار جهانی علیه انقلاب اسلامی است. آن حضرت در فرازی از پیام مهم خود خطاب به فرماندهان و آحاد کارکنان سپاه پاسداران انقلاب اسلامی در تاریخ ۱۳۶۷/۶/۲۶ فرمودند: «در شرایط بازسازی نیروهای مسلح باید بزرگ‌ترین توجه ما به بازسازی نیروها و استعدادها و انتقال تجارب نظامی و دفاعی به کلیه آحاد ملت و مدافعان انقلاب باشد. چرا که در هنگامه نبرد مجال پرداختن به همه جهات قوت‌ها و ضعف‌ها و طرح‌ها و برنامه‌ها و در حقیقت ترسیم «استراتژی دفاع همه‌جانبه» نبوده است ولی در شرایط عادی باید با سعه‌صدر و به‌دوراز حب و بغض‌ها به این مسائل پرداخت و از همه اندوخته‌ها و تجربه‌ها و استعدادها و طرح‌ها استفاده نمود». حوادث و رویدادهای بعد از جنگ تحمیلی در منطقه و جهان، درایت و هوشمندی امام راحل را اثبات کرد و اهمیت و عمق راهبردی توصیه و سفارش حضرت امام خمینی (رحمت... علیه) مبنی بر اتخاذ روش دفاع همه‌جانبه و تدوین راهبردهای آن را به‌خوبی نشان داد. بعد از جنگ، نه‌تنها دشمنی‌های استکبار جهانی در حوزه‌های نظامی و امنیتی تداوم پیدا کرد، بلکه با تعمیم به حوزه‌های سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، علمی و فناوری، ابعاد وسیع‌تری نیز یافت. در واقع، دشمن یک جنگ تمام‌عیار و «همه‌جانبه» ای را علیه انقلاب اسلامی طراحی و به‌مورد اجرا گذاشته است که بدون شک، مقابله با آن، مستلزم «دفاع همه‌جانبه» در مقابل آن است.

پرواضح است که یکی از ابعاد مهم جنگ‌های امروزی و آینده، بعد سیاسی جنگ است؛ تجارب حاصله از هشت سال دفاع مقدس، بروز مخاصمات و جنگ‌های متعدد در منطقه غرب آسیا به‌خصوص جنگ سوریه نشان داد که نظام سلطه به رهبری آمریکا، روی مقوله سیاسی جنگ، حساب ویژه‌ای باز کرده و به‌مانند جنگ‌هایی که در طول ۲۵ سال اخیر در منطقه غرب آسیا انجام داده، در هرگونه جنگی در آینده نیز، بخش عمده‌ای از فشار خود علیه جمهوری اسلامی ایران را در حوزه سیاسی اعمال خواهد کرد و اگر در آینده نزدیک، جنگی از سوی استکبار جهانی علیه انقلاب اسلامی تحمیل شود، بخش اعظم آن‌ها در سبک و سیاق جنگ‌های یادشده خواهد بود. آمادگی در این حوزه و پیش‌بینی، کشف طرح و نقشه دشمن در حوزه سیاسی و شناسایی نقاط

ضعف، قوت، تهدید و فرصت خودی و دشمن، قطعاً توطئه‌ها و نقشه‌های دشمن در این حوزه را عقیم گذاشته و مانع از غافل‌گیری راهبردی ما خواهد شد.

البته بعد از جنگ تحمیلی و به‌موازات افزایش تهدیدات دشمن، مطالعات و اقداماتی در جهت شناختن راهبردها و تاکتیک‌ها و روش‌های جنگی دشمن انجام‌شده و اقدامات مقابله‌ای نیز کم‌وبیش پیش‌بینی‌شده و به‌مورد اجرا در آمده است؛ لیکن علی‌رغم تلاش‌های انجام‌شده، مشاهده می‌گردد که این موضوع اساسی، به‌گونه شایسته و لازم در بستر علمی و پژوهشی قرار نگرفته و از پردازش لازم جهت خلق مفاهیم راهبردی در زمینه دفاع با بهره‌گیری از حوزه‌های تأثیرگذار مانند مؤلفه‌های سیاسی، اقتصادی، نظامی، فرهنگی و اجتماعی، علمی و فناوری، منابع انسانی، روند تهدیدات و جنگ آینده برخوردار نمی‌باشند.

در این زمینه، همواره یک پرسش جدی وجود دارد که اگر جنگی از سوی استکبار جهانی در آینده قابل پیش‌بینی، علیه جمهوری اسلامی ایران آغاز شود، ابعاد سیاسی آن چه خواهد بود؟ عوامل سیاسی مؤثر بر آن کدامند؟ تهدیدات، فرصت‌ها و نقاط ضعف و قوت خودی و دشمن کدامند؟ جمهوری اسلامی ایران باید چه راهبردهایی را برای مقابله با آن (در حوزه سیاسی) اتخاذ نماید؟ لذا مسئله این تحقیق، فقدان راهبردهای سیاسی دفاع همه‌جانبه در جنگ احتمالی آینده است که پرداختن به آن در طول بیش از دو دهه پس از پایان جنگ تحمیلی مغفول مانده است. در شرایط کنونی با برخورداری از تجارب هشت سال دفاع مقدس، بروز جنگ‌های متعدد در منطقه جنوب غرب آسیا، وجود تهدیدهای مختلف علیه نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران و نیز وجود ابهام در ماهیت جنگ احتمالی آینده، نظام جمهوری اسلامی ایران و مجموعه دفاعی کشور نیازمند مهندسی، تولید و تبیین ادبیاتی مترقی در قالب کارکرد دفاع همه‌جانبه نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران است.

انجام این تحقیق از چند جنبه حائز اهمیت است: اول اینکه جوابگوی مطالبه بنیان‌گذار نظام جمهوری اسلامی ایران حضرت امام خمینی (رحمت‌الله‌علیه) و نیز رهبر معظم انقلاب اسلامی حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) در زمینه تولید ادبیات راهبردی دفاع همه‌جانبه در حوزه سیاسی است؛ دوم اینکه شرایط لازم جهت اجرای قسمتی از سند چشم‌انداز ۲۰ ساله کشور در قالب برنامه‌ها و سیاست‌های کلی نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴ را فراهم می‌آورد.

سوم اینکه پاسخ به نیاز نظام جمهوری اسلامی ایران در جهت دستیابی به بالاترین سطح دفاعی در جنگ احتمالی آینده را فراهم می‌سازد. چهارم اینکه موجبات هماهنگی و برقراری شبکه‌ای کارا و اثربخش را بین سیاستمداران و نظامیان جهت هم‌افزایی مؤلفه‌های قدرت در زمینه دفاع از آرمان‌ها و ارزش‌های مقدس جمهوری اسلامی ایران را فراهم می‌نماید؛ و نهایتاً، تصویر مناسبی را از تهدیدات سیاسی و نیز ماهیت و ویژگی‌های جنگ احتمالی آینده در حوزه سیاسی ترسیم نموده و چگونگی تعامل عوامل محیطی با این ویژگی‌ها را بیان می‌نماید.

بدیهی است که عدم انجام این تحقیق، با توجه به واقعیت‌های محیطی و تهدیدات نظام سلطه علیه انقلاب اسلامی و محور مقاومت، ممکن است سبب ایجاد غافلگیری راهبردی و بروز بحران سیاسی در جنگ احتمالی آینده شود؛ همچنین احتمال دارد چرخه پاسخ به نیازهای دفاعی کشور در حوزه سیاسی دچار آسیب جدی گردد.

بر این اساس، هدف این مقاله، عمل به سفارش حکیمانه رهبر کبیر انقلاب اسلامی حضرت امام خمینی (رحمت... علیه)، مبنی بر «ترسیم استراتژی دفاع همه‌جانبه»، «در شرایط عادی و با سعه‌صدر و به‌دوراز حب و بغض‌ها» است که پژوهش حاضر بُعد سیاسی دفاع همه‌جانبه را مدنظر قرار داده و در پی تدوین راهبردهای سیاسی دفاع همه‌جانبه در جنگ احتمالی آینده هست.

بنابراین، سؤال اصلی پژوهش حاضر این است که "راهبردهای سیاسی دفاع همه‌جانبه در جنگ احتمالی آینده" کدام‌اند؟

به‌منظور پاسخگویی به سؤال یادشده، محققان سعی کرده‌اند آموزه‌های جنگ‌های صدر اسلام، اندیشه سیاسی امام خمینی (رحمت... علیه) و امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، تجارب هشت سال دفاع مقدس، جنگ‌های اتفاق افتاده در منطقه جنوب غرب آسیا در ۲۵ سال اخیر و چیرستی، چگونگی و ویژگی‌های سیاسی جنگ‌های آینده را مطالعه کرده و با بررسی عوامل مؤثر در جنگ‌های یادشده، به سؤال فوق پاسخ دهند.

مبانی نظری:

الف - پیشینه‌شناسی

پیشینه مطالعات تحقیق حاضر حاکی از آن است که موضوع دفاع همه‌جانبه بعد از توصیه حضرت امام (رحمت... علیه) مورد مطالعه محققان و پژوهشگران نظامی و غیرنظامی بوده و مهم‌ترین اقدام در این حوزه همایش دفاع ملی، دفاع همه‌جانبه که سال ۹۱ در دانشگاه عالی دفاع ملی برگزار شد و

تعداد قابل توجهی مقاله در شش جلد کتاب به چاپ رسیده که برشماری آن از حوصله این مقاله خارج است.

اما دفاع همه‌جانبه یک دکترین وسیع و نسبتاً پیچیده‌ای است که با تحقیقات قبلی و فعلی تکمیل نخواهد شد و حوزه دفاع همچنان برای توسعه این موضوع ظرفیت‌های فراوانی دارد. همچنین ارائه راهبردهای این موضوع در حوزه‌های گوناگون علمی - فناوری، فرهنگی، نظامی، اقتصادی و سیاسی قابل توسعه است، فلذا برش زدن به این کار وسیع، کاملاً منطقی به نظر می‌رسد. در مجموع بررسی‌ها نشان می‌دهد که فعالیت پژوهشی مشابه عنوان این مقاله صورت نگرفته و این پژوهش در نوع خود، تحقیق جدیدی به شمار می‌رود.

ب- مفهوم‌شناسی:

دفاع و راهبرد دفاعی: دفاع همواره یکی از دغدغه‌های اصلی هر نظام سیاسی تلقی شده است؛ چراکه با امنیت و سرنوشت کشور پیوند خورده است. مفهوم کلان دفاع دارای اجزایی است که بدون تردید دفاع ملی از بارزترین و برجسته‌ترین آن‌ها محسوب می‌شود که کیفیت و ماهیت آن بر ضریب امنیت کشور تأثیرگذار است. پیچیده شدن مناسبات در عرصه بین‌المللی و منطقه‌ای از یک سو بر اهمیت این مقوله افزوده و از سوی دیگر فرایند تدوین آن را دشوار نموده است. دلیل عمده این موضوع، نقش آفرینی متغیرهای بیشتر و نیز سرعت تحولات است. (عصاریان نژاد، ۱۳۹۱: ۵۶)

راهبرد دفاعی در واقع چارچوبی را تبیین می‌کند که می‌تواند در این چارچوب برای حفظ منافع و ارزش‌های حیاتی یک کشور و برای دستیابی به اهداف سیاست دفاعی و چارچوب سیاست امنیت ملی، راهبردهای نظامی و غیرنظامی را تعریف کرد. هرچند راهبرد نظامی بیش از راهبردهای دیگر به مقوله دفاع نزدیک است و بدین سبب جنگ و نظامی‌گری ارتباط مستقیم و دقیق‌تری با راهبرد دفاعی برقرار می‌کنند ولی راهبرد دفاعی را به آن مجموعه از طرح‌ها و روش‌ها اطلاق می‌کنیم که بتوان در آن‌ها با به‌کارگیری ابزار، وسایل، امکانات و توانمندی‌ها به اهداف سیاست دفاعی دسترسی پیدا کرد. این راهبرد می‌تواند در سطحی وسیع و فراگیر یک راهبرد دفاع همه‌جانبه باشد و می‌تواند در سطح دیگر در راهبردهای نظامی تلخیص گردد و یک جنگ را هدایت و راهبری نماید. (زه‌دی، ۱۳۸۳: ۹۶)

در راهبرد دفاعی همواره فرض بر این است که یک تهدید عمده خارجی تمامیت ارضی، استقلال و سایر ارزش‌ها و منافع ملی حیاتی و حساس را از طریق کاربرد قدرت نظامی در معرض خطر قرار می‌دهد و در چنین وضعیتی است که بر اساس اصول و قواعد معینی، دکترین دفاعی کشور شکل می‌گیرد، هدف‌های دفاعی به‌درستی ترسیم و منابع ملی قابل‌دسترس سازمان‌دهی و به کار گرفته می‌شوند. (دانش آشتیانی، ۱۳۹۱: ۱۲۶)

در تعریفی گسترده، راهبرد دفاع ملی به راه‌کارهای کلی طراحی‌شده یک دولت در حوزه‌های نظامی، سیاسی، اجتماعی و اقتصادی و فرهنگی برای دفع تهدیدهای دفاعی اطلاق می‌شود. در این مفهوم راهبرد دفاع ملی فرایند هماهنگ کردن این ابزارها برای دفع تهدیدها و تأمین اهداف ملی است. (عصاریان نژاد، ۱۳۹۱: ۵۷)

دفاع ملی، دفاع سیاسی: شاید بتوان گفت مهم‌ترین موضوع دفاع ملی حفظ منافع ملی است که این منافع چنان سیال است که در هرروز قابل‌دگرگونی است. روابط هر کشور با کشور دیگر نیز تابعی از حقیقت سیال بودن منافع ملی آن کشور است. به‌عنوان‌مثال در حوزه‌ی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران مسائلی مانند دفاع از حق ذاتی ملت ایران جهت داشتن فن‌آوری هسته‌ای توسط کشورهای دیگر، توافق بر نامشروعیت رژیم صهیونیستی از سوی کشورهای دوست، حفظ منافع اقتصادی تجاری ایران در جهان و بسیاری منافع دیگر را می‌توان در زیرگروه دفاع ملی کشور درآورد. (خداوردی، ۱۳۹۱: ۷۱-۷۰)

دفاع در حیطه امور سیاسی، به کارکرد نهادهای سیاسی جامعه در جهت تحقق بالاترین ضریب دفع تهدید و امنیت زایی اطلاق می‌شود و نکته مهم اینکه دفاع سیاسی در عرصه ملی، افزون بر حوزه داخلی، نسبت به محیط خارجی یعنی آنچه درصحنه سیاست خارجی تولید و صادر می‌شود نیز قابل‌تعمیم است. در سطح فراملی، دفاع سیاسی درصدد تبیین خطوط فاصل مشخصی میان جهان اسلام و جهان سلطه است. (حسینی و همکار، ۱۳۸۷: ۱۸)

بنیان‌های نظری پیرامون دفاع همه‌جانبه:

دفاع سیاسی در صدر اسلام: مطالعه تاریخ صدر اسلام نشان می‌دهد که سران قریش برای مقابله با اسلام، از همه روش‌ها، ابزارها و ظرفیت‌های خود ازجمله روش‌های سیاسی بهره‌جسته‌اند. در مقابل، نبی مکرم اسلام (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) نیز از روش‌های سیاسی برای تبلیغ و گسترش اسلام و مقابله با کفار مکه استفاده کرده‌اند که اهم اقدامات طرفین عبارت‌اند از:

روش‌های سیاسی کفار قریش:

- ۱ - رایزنی و مذاکره (درخواست از ابوطالب برای منصرف کردن پیامبر از دعوت، مذاکره با پیامبر برای نادیده گرفتن نقض پیمان از سوی مشرکین و تمدید صلح حدیبیه)
  - ۲ - تطمیع (پیشنهاد مقام، ثروت و ازدواج با بهترین زنان مکه)
  - ۳ - اعزام فرستاده و نماینده ویژه (برای مذاکره با نجاشی برای برگرداندن مسلمانان از حبشه)
  - ۴ - اعمال تحریم و محاصره سیاسی، اجتماعی و اقتصادی علیه مسلمانان (ماجرای شعب ابوطالب)
  - ۵ - تشکیل ائتلاف از قبایل و طوایف عرب برای کشتن پیامبر در ماجرای لیل‌المبیت
- روش‌های سیاسی پیامبر اسلام (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم):**

- ۱ - رایزنی، گفتگو و مذاکره با کفار قریش قضایای مختلف از قبیل: ماجرای یوم الانذار، صلح حدیبیه.
  - ۲ - برقراری ارتباط با طوایف و انعقاد پیمان‌های اتحاد و دوستی دوجانبه و چندجانبه (پیمان عقبه اول و دوم، پیمان‌های اتحاد با طوایف اطراف مدینه)
  - ۳ - ایجاد وحدت و انسجام داخلی در جامعه مسلمانان (عقد اخوت، بیعت رضوان)
  - ۴ - عقد پیمان عدم تعرض و حسن هم‌جواری (با قریش و یهودیان مدینه)
  - ۵ - تقویت وحدت و انسجام داخلی مسلمانان از طریق تجدید پیمان در ماجرای بیعت رضوان
  - ۶ - مکاتبه و اعزام فرستاده به دربار سران کشورها و قدرت‌های جهانی از قبیل: ایران، روم، مصر، حبشه، غسان، عمان و...
  - ۷ - صدور بیانیه و قطعنامه (دعوت عمومی و اعلان آشکار رسالت در حجر اسماعیل در مکه)
  - ۸ - دادن اولتیماتوم (برائت از مشرکان)
  - ۹ - تعیین جانشین و گرفتن بیعت از مردم برای حاکم اسلامی (غدیر خم)
- دفاع سیاسی در اندیشه سیاسی امام خمینی (رحمت‌الله‌علیه):** با مطالعه آثار، دیدگاه‌ها و مرور بیانات و فرمایشات حضرت امام خمینی (رحمت‌الله‌علیه) به این نتیجه می‌رسیم که آن حضرت برای مقابله با توطئه‌های دشمن در حوزه سیاست داخلی، در وهله نخست معتقد به وحدت و انسجام داخلی بوده و بارها با عبارت «وحدت کلمه» از آن یاد کرده و آن را در کنار داشتن انگیزه و مقصد الهی، رمز پیروزی انقلاب و همین‌طور رمز تداوم آن دانسته‌اند. (امام خمینی (رحمت‌الله‌علیه)، وصیت‌نامه الهی - سیاسی، بند الف)

حمایت و پشتیبانی از رهبری نظام و به عبارتی داشتن پشتوانه مردمی، دومین مؤلفه‌ای است که آن حضرت در این زمینه بیان فرموده‌اند و بنا به تجربه ۴۰ ساله حوادث انقلاب، خنثی‌کننده توطئه‌های دشمنان انقلاب در تمامی سطوح و حوزه‌ها است و جمله معروف «پشتیبان ولایت فقیه باشید تا آسیبی به مملکت شما نرسد» ناظر بر همین دیدگاه آن حضرت است.

حفظ استقلال کشور، حضور مردم در صحنه و در بطن حوادث سیاسی روز (صحیفه نور، ج ۱۵: ۲۴ - ۲۲)، برقراری پیوندهای نزدیک و ناگسستگی بین مردم و مسئولان (صحیفه نور، ج ۳: ۲۶ - ۲۵) توجه به تبلیغات داخلی و نقش علما، گویندگان و رسانه‌های ارتباط جمعی در رساندن پیام‌های انقلاب اسلامی به اطراف و اکناف کشور (صحیفه نور، ج ۱۶: ۱۱۴ - ۱۱۳)، تبعیت افراد، گروه‌ها و جریانات سیاسی از اسلام و مصالح انقلاب اسلامی از دیگر مؤلفه‌های مؤثر در دفاع سیاسی داخلی از دیدگاه امام خمینی (رحمت الله علیه) می‌باشد.

در حوزه سیاست خارجی نیز به‌طور مختصر می‌توان گفت که ایشان به جد معتقد به استکبارستیزی و التزام به اصل نه شرقی و نه غربی، حفظ استقلال خارجی و صلابت و پایداری در مقابل مستکبران عالم (صحیفه نور، ج ۱۶: ۴۰ - ۳۶)، توجه به تبلیغات خارجی و رساندن پیام‌های انقلاب اسلامی به گوش ملت‌ها و دولت‌های جهان، روابط برادرانه با ملت‌های مسلمان (صحیفه نور، ج ۱: ۸۵ - ۸۳)، وحدت و یکپارچگی امت اسلامی و نزدیک کردن ملل مسلمان نسبت به هم کمک به مسلمانان برای رهایی از سلطه حاکمان وابسته و همین‌طور روابط دوستانه با سایر کشورهای غیر متخاصم و نیز کشورهای مستضعف غیرمسلمان (صحیفه نور، ج ۴: ۲۴۲ - ۲۴۱) بوده‌اند.

دفاع سیاسی در اندیشه سیاسی امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی): دیدگاه‌ها و نقطه نظرات رهبر معظم انقلاب اسلامی حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) در حوزه‌های مختلف سیاسی، در واقع اندیشه سیاسی معظم له را برای ما تبیین می‌کند. به‌اجمال، ایشان در حوزه سیاسی معتقدند که با اتخاذ سیاست‌ها و رویه‌های ذیل می‌توان توطئه‌ها و تهاجمات دشمن در حوزه سیاسی را دفع کرد:

الف) در حوزه سیاست داخلی:

- ۱ - حفظ وحدت ملی و پرهیز از اختلافات سیاسی، قومی و مذهبی (بیانات ۱۳۷۹/۲/۲۶)
- ۲ - حفظ امنیت ملی (بیانات در جمع زائران و مجاوران حضرت رضا (علیه‌السلام)، ۱۳۷۹/۱/۶)
- ۳ - حفظ استقلال سیاسی (بیانات در دیدار جمعی از کارگران و معلمان، ۱۳۷۲/۲/۱۵)
- ۳ - اقتدار سیاسی (بیانات در خطبه‌های نماز جمعه‌ی تهران ۱۳۸۰/۲/۲۸)

ب) در حوزه سیاست خارجی:

- ۱ - توجه به اصول و آرمان‌ها در سیاست خارجی (بیانات مورخ ۱۳۸۳/۵/۲۵)
  - ۲ - ایستادگی در برابر نظام سلطه (بیانات در دیدار زائرین و مجاورین حرم مطهر رضوی، ۱۳۷۷/۱/۱)
  - ۳ - دیپلماسی فعال و هدف‌دار (در دیدار با رئیس‌جمهور و اعضای هیئت دولت، ۱۳۸۵/۶/۶)
  - ۴ - دیپلماسی توأم با ابتکار (بیانات در دیدار بسیجیان استان کرمانشاه، ۱۳۹۰/۷/۲۲)
  - ۵ - توجه به دیپلماسی عمومی (بیانات در جمع وزیر خارجه و سفرا، ۱۳۸۸/۱۲/۹)
  - ۶ - اقتدار در دیپلماسی (همان)
  - ۷ - حضور فعال در مجامع جهانی (بیانات در دیدار مسئولان وزارت خارجه، ۱۳۸۳/۵/۲۵)
  - ۸ - اتخاذ موضع تهاجمی در مواجهه با استکبار
  - ۹ - دفاع از فلسطین و تقویت محور مقاومت و مستضعفان و محرومان جهان
  - ۱۰ - نزدیکی با ملت‌های مسلمان، به‌عنوان عمق راهبردی جمهوری اسلامی
  - ۱۱ - استفاده از نقش و ظرفیت رسانه‌ها
  - ۱۲ - خودسازی کارگزاران سیاست خارجی (همان)
  - ۱۳ - عمل بر مبنای عزت، حکمت و مصلحت (بیانات مورخ ۱۳۹۰/۱۰/۷)
- نقش مؤلفه سیاسی در دفاع مقدس:** بدون شک در بررسی عوامل محیطی ۸ سال دفاع مقدس، در مؤلفه سیاسی باید دو حوزه محیط داخلی و محیط خارجی به‌طور مجزا مورد بررسی قرار گیرند. به‌عبارت‌دیگر ۸ سال جنگ تحمیلی عراق علیه ایران را نمی‌توان بدون توجه به مسائل داخلی کشور و محیط منطقه‌ای و بین‌المللی مورد تحلیل قرارداد. مطالعه حوادث و رویدادهای سیاسی ۸ سال دفاع مقدس نشان می‌دهد که مهم‌ترین عوامل و مؤلفه سیاسی تأثیرگذار در روند جنگ تحمیلی و ۸ سال دفاع مقدس ملت ایران عبارت‌اند از:

الف) عوامل سیاسی داخلی:

وقوع انقلاب اسلامی، تسخیر لانه جاسوسی، شکست کودتای نقاب (پایگاه هوایی شهید نوژه همدان)، حاکمیت جریان لیبرال و غرب‌گرا بر قوه مجریه، قدرت پنهان ایران، ناامیدی آمریکا از وابستگان داخلی، بحران و بی‌ثباتی سیاسی داخلی در ایران، در رأس امور نبودن جنگ از سوی دولتمردان، اختلاف‌نظر در میان مسئولین نظام در خصوص جنگ، وحدت و انسجام سیاسی،

رهبری حضرت امام (رحمت الله علیه)، وحدت و انسجام ملی، بصیرت، ولایتمداری و موقع‌شناسی ملت، اتخاذ مواضع اصولی و منطقی در ارتباط با جنگ از سوی جمهوری اسلامی ایران، پذیرش قطعنامه ۵۹۸.

ب) عوامل سیاسی خارجی:

مواضع شورای امنیت، بیانیه‌ها و قطعنامه‌های سازمان ملل متحد در حمایت از متجاوز، مواضع ضعیف جنبش عدم تعهد در قبال متجاوز، مواضع کاملاً جانب‌دارانه اعضای شورای همکاری خلیج فارس از متجاوز، مواضع ضعیف سازمان کنفرانس اسلامی در قبال متجاوز، حمایت قدرت‌های جهانی از تجاوز عراق به ایران، جانب‌داری آشکار اغلب کشورهای عربی از متجاوز، بهره‌گیری از ظرفیت‌های سیاسی و نظامی گروه‌های معارض.

جنگ‌های ۲۵ ساله اخیر در غرب آسیا و عوامل سیاسی مؤثر در آن: بررسی جنگ‌های ۲۵ سال اخیر که در غرب آسیا اتفاق افتاده‌اند، از قبیل جنگ اول و دوم آمریکا با عراق، جنگ آمریکا در افغانستان، جنگ ۳۳ روزه حزب‌الله و رژیم صهیونیستی، جنگ‌های ۲۲ روزه، ۱۱ روزه و ۸ روزه رژیم صهیونیستی علیه ملت فلسطین و گروه‌های مبارز فلسطینی، جنگ بوسنی و هرزگوین، جنگ سوریه، جنگ یمن و ... نشان می‌دهد که عوامل و مؤلفه‌های سیاسی متعددی در روند جنگ‌های یادشده تأثیرگذار و به‌نوعی تعیین‌کننده بوده‌اند و هرکدام از طرف‌های درگیر، بنا به وسع و توان خود از آن‌ها در جهت غلبه بر حریف استفاده کرده‌اند. اعلام ضرب‌الاجل به کشور هدف، ائتلاف‌سازی، ادعای مبارزه با تروریسم، یک‌جانبه‌گرایی (در سیاست خارجی آمریکا) و بی‌توجهی به سازمان ملل و یا استفاده ابزاری از سازمان‌ها و مجامع بین‌الملل، بهانه‌سازی، مستندسازی، حقوقی‌سازی و مشروعیت‌زدایی از کشور هدف، بهره‌گیری از احزاب و گروه‌های معارض داخلی کشور هدف و سازمان‌دهی آشوب‌های سیاسی، جذب و بهره‌گیری از افراد و شخصیت‌های ذی‌نفوذ کشور هدف، برگزاری نشست‌های سیاسی با معارضان و مخالفان رژیم کشور هدف، استفاده از ظرفیت‌های سیاسی داخلی کشور هدف، تهدید و تطمیع نمایندگی‌های سیاسی کشور هدف در خارج از کشور، دیپلماسی فعال آمریکائی‌ها در قبل و حین جنگ از جمله این موارد بوده‌اند.

دفاع سیاسی در جنگ‌های آینده:

الف) جنگ آینده و ویژگی‌های آن: مطالعات آینده‌پژوهی نشان می‌دهد یکی از بهترین روش‌های درک مسائل جنگ آینده و ترسیم تصویری شفاف از چگونگی جنگ آینده، شناسایی و تحلیل ویژگی‌های جنگ آینده برای کشورهای درگیر است. فرماندهی معظم کل قوا، در خصوص جنگ آینده می‌فرماید: «ممکن است تهاجمات در آینده، این چنین صریح و روباز و سهل‌الدفع نباشد و ممکن است پیچیده‌تر باشد و لذا پیچیدگی و ایمان قوی لازم است.» (امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، ۱۳۶۹/۶/۲۹)

جنگ آینده «جنگی شناخت محور و فناوری‌پایه است، که از طریق هم‌افزایی قابلیت‌های دفاعی - امنیتی و اشراف اطلاعاتی در صحنه‌های سیال جغرافیایی و شبکه‌ای به صورت ناهم‌تراز و ائتلافی انجام می‌گیرد. این جنگ، نوعی عملیات تأثیر محور و غافلگیرکننده است که با مداخله مستقیم و غیرمستقیم قدرت‌های بزرگ و استفاده حداقلی از نیروی زمینی و با به‌کارگیری گروه‌های فراملی و فرو ملی به منظور شکست راهبردی دشمن و نابودی زیرساخت‌های فرهنگی، سیاسی، اقتصادی، نظامی و زیست‌محیطی اجرا می‌شود» (رشید و همکاران، ۱۳۹۳: ۲۵)

ویژگی‌های عمومی و راهبردی جنگ آینده در مؤلفه سیاسی و در سطح قدرت برتر، ضعیف و متوسط عبارت‌اند از:

- ۱- هم‌افزایی، درهم تنیدگی و تأثیرگذاری متقابل تهدیدهای نظامی - امنیتی با سایر تهدیدات از قبیل تهدیدهای سیاسی؛
- ۲- تلفیق توانمندی‌ها در حوزه‌های سخت - نرم و نیمه سخت؛
- ۳- حمله به توانمندی‌های راهبردی کشور هدف و مراکز ثقل دشمن، از جمله مراکز ثقل سیاسی؛
- ۴- بهره‌گیری از عملیات روانی گسترده با استفاده از فنون پیچیده فضای مجازی و رسانه‌ای؛
- ۵- ارزش محوری و آرمانی بودن (ایدئولوژی و هدف‌های بلندمدت)؛
- ۶- مردم پایه بودن؛
- ۷- استفاده از گروه‌های تروریستی - تکفیری و فراملی و فرو ملی در محیط قومی - مذهبی؛
- ۸- بسیج توانمندی‌ها و مؤلفه‌های قدرت ملی؛ (همان)

ب) ویژگی‌های خاص جنگ آینده در محیط جمهوری اسلامی ایران:

- ۱- شکاف بین راهبردهای نظامی و سیاسی کشور، با بهره‌گیری دشمن از دیپلماسی پنهان و لابی گروه‌های فشار در داخل (شکاف راهبردی)

- ۲- حداکثر بهره‌برداری از ظرفیت سازمان‌ها و حقوق بین‌الملل برای تأثیرگذاری و جلوگیری از احقاق حقوق و حقانیت جمهوری اسلامی ایران (مشروعیت سازی)
- ۳- بی‌ثبات‌سازی داخلی به‌منظور تزلزل در اعتماد و انسجام ملت و حکومت
- ۴- زمینه‌سازی برای آشوب‌های داخلی و امنیتی و تقویت گرایش‌های جدایی‌طلبانه
- ۵- ایجاد بحران رسانه‌ای و اطلاع‌رسانی و توسعه شایعات به‌منظور برهم زدن انسجام داخلی
- ۶- ممانعت از بهره‌گیری ظرفیت‌های ژئوپلیتیک کشور و قدرت ملی در داخل و خارج به‌منظور مقاومت طولانی (تقلیل توان ژئوپلیتیک)
- ۷- تشدید کشمکش‌های سیاسی و جناحی (بحران سازی)
- ۸- زمینه ایجاد ائتلاف علیه جمهوری اسلامی ایران و تقویت جبهه ضد ایرانی (منزوی‌سازی)
- ۹- بر هم زدن تعادل تصمیم‌گیری راهبردی برای ادامه جنگ در حوزه‌های سیاسی، نظامی، اقتصادی و ... (کاهش میل جنگیدن)
- ۱۰- تهاجم روانی و تبلیغی به‌نظام و رهبری و قدرت ملی (تضعیف ارکان نظام)
- ۱۱- تلاش برای ایجاد بی‌ثباتی و ایجاد چالش‌های امنیتی در تهران با هدف از تعادل خارج نمودن گرانیگاه سیاسی و امنیتی کشور و ناامن سازی پایتخت
- ۱۲- تهاجم سایبری به زیرساخت‌های اقتصادی، صنعتی، نظامی، خدماتی و ارتباطی
- ۱۳- اخلال و آشفتگی در سیستم اقتصادی و مسیر خدمات و نیازهای ضروری مردم
- ۱۴- تضمین امنیتی رژیم صهیونیستی و کشورهای مشارکت‌کننده در حمله به جمهوری اسلامی ایران
- ۱۵- تضعیف و محدودسازی گروه‌های مقاومت به‌عنوان عمق راهبردی جمهوری اسلامی ایران
- ۱۶- اختلال در بسیج و سازمان‌دهی نیروهای اجتماعی برای مقابله با تهدیدات نظامی و امنیتی
- ۱۷- پرهیز از عملیات زمان‌بر، طولانی‌مدت و پر تلفات (کاهش زمان و تلفات)
- ۱۸- اطمینان بخشیدن به نتایج ضربه اول و آمادگی برای تداوم ضربات دوم به بعد
- ۱۹- هدف قرار دادن مراکز و شبکه زیرساختی و مراکز توزیع انرژی و خدمات عمومی
- ۲۰- نفوذ در ارکان نظام جمهوری اسلامی ایران و بدنه سیاسی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی آن و تشدید اقدامات جاسوسی و عملیات اطلاعاتی سایبری و الکترونیکی و ارزیابی همه‌جانبه

اطلاعاتی بر ضد اهداف حساس، حیاتی و مراکز تصمیم‌ساز و تصمیم‌گیر در جمهوری اسلامی ایران (عملیات اطلاعاتی)

۲۱- واپایش اقدامات صحنه جنگ و تأثیر آن بر افکار عمومی به‌صورت مداوم و بر خط از صحنه راهکنش تا عالی‌ترین سطح تصمیم‌گیری صحنه جنگ. (زه‌دی و همکار، ۱۳۹۴: ۳۰۲)

روش‌شناسی

این تحقیق از نوع کاربردی و توسعه‌ای به‌صورت آمیخته و با روش توصیفی - تحلیلی، پیمایشی و همبستگی انجام شده است. قلمرو تحقیق از نظر زمانی، از ابتدای شروع جنگ تحمیلی در ۳۱ شهریور ۱۳۵۹ تا ۱۴۰۴ می‌باشد. از نظر مکانی، تحقیق در جغرافیای جمهوری اسلامی ایران انجام شده است. اطلاعات این تحقیق از دو روش «میدانی» و «بررسی اسناد و مدارک» (کتابخانه‌ای علمی و تخصصی) گردآوری گردیده است. در روش کتابخانه‌ای، ادبیات موضوع و اطلاعات نظری مورد نیاز با جست‌وجوی کتابخانه‌ای تخصصی، اینترنتی و بانک‌های اطلاعاتی به‌دست آمده است. در روش میدانی، پرسشنامه‌ای تنظیم شد که ۳۰ پرسش بسته آن از طریق طیف لیکرت در پنج سطح طبقه‌بندی گردید. در طراحی پرسشنامه با روش دلفی و با استفاده از نظر صاحب‌نظران، استادان، متخصصان و خبرگان، قوت‌ها، ضعف‌ها، فرصت‌ها و تهدیدهای جنگ احتمالی آینده، شناسایی و سپس پرسشنامه مقدماتی تهیه و در دو مرحله بین خبرگان توزیع شد و پس از تعیین اعتبار و روایی آن، پرسشنامه نهایی تهیه گردیده است. برای تعیین روایی پرسشنامه از روش روایی محتوا و توزیع دومرحله‌ای پرسشنامه بین صاحب‌نظران بهره‌برداری شده و برای تعیین پایایی آزمون از روش آلفای کرونباخ استفاده شده است.

و یک نمونه اولیه شامل ۷ پرسشنامه بین مسئولان و کارشناسان وزارت امور خارجه، صاحب‌نظران سیاسی - دفاعی، استادان دانشگاه امام حسین (علیه‌السلام) و دانشگاه عالی دفاع ملی پیش‌آزمون گردید و سپس با استفاده از داده‌های به‌دست آمده از این پرسشنامه‌ها و به کمک نرم‌افزار آماری SPSS میزان ضریب اعتماد با روش آلفای کرونباخ بزرگ‌تر از ۰/۷ به‌دست آمده آمد، بنابراین پرسشنامه مورد استفاده از قابلیت اعتماد لازم برخوردار می‌باشد.

تجزیه و تحلیل داده‌ها به روش تحلیل خبرگی انجام شده است. جامعه آماری این تحقیق از صاحب‌نظران و نخبگان سیاسی کشور و متخصصان نظامی و سیاسی حوزه ژئوپلیتیک، جغرافیای سیاسی، روابط بین‌الملل، امور اطلاعاتی راهبردی و امور دفاعی راهبردی، تشکیل شده که این گروه

از میان مدیران و مسئولانی که نسبت به عوامل سیاسی و ژئوپلیتیکی آگاه بوده و همچنین فرماندهان، اساتید عضو هیئت علمی و مدیران سیاسی متخصص در حوزه‌ی طرح‌ریزی راهبرد دفاعی؛ که حداقل دارای مدرک تحصیلی کارشناسی ارشد بوده و پنج سال در حوزه تخصصی خود کسب تجربه نموده باشند، به‌عنوان جامعه نمونه این تحقیق در نظر گرفته شده‌اند. با توجه به ویژگی‌ها و مشخصه‌های ذکر شده تعداد جامعه نمونه ۲۵ نفر می‌باشد. چون جامعه آماری کمتر از ۱۰۰ نفر در نظر گرفته شده، نمونه‌گیری به صورت تمام شمار می‌باشد.

تجزیه و تحلیل داده‌ها و یافته‌های تحقیق

تجزیه و تحلیل توصیفی تحقیق

در این قسمت اطلاعات جمعیت شناختی جامعه آماری مورد بررسی قرار گرفته است. طبق اطلاعات کسب‌گردیده از تعداد ۲۵ نفر شرکت کننده در تحقیق میزان ۱۶/۶۶ درصد پاسخگویان دارای سنوات خدمتی بالای ۳۰ سال بوده و ۳۸/۸۸ درصد آنان بالای ۲۵ سال خدمت داشته‌اند. همچنین از این تعداد ۲۲/۲۲ درصد پاسخگویان دارای تحصیلات در حد فوق‌لیسانس و ۷۷/۷۷ درصد آنان دارای تحصیلات دکترا می‌باشند یعنی تمامی پاسخ‌دهندگان دارای تحصیلات کارشناسی ارشد و دکترا بوده و از تخصص و تجربه زیادی برخوردار می‌باشند که به جامعه آماری اعتبار بالایی می‌بخشد.

شناسایی (استخراج) عوامل محیطی داخلی و خارجی

به‌منظور شناسایی عوامل محیطی داخلی و خارجی، ابتدا عوامل احصاء شده از طریق پرسشنامه‌هایی که با نظر خبرگان تنظیم شده بین جامعه آماری توزیع گردید. در این پرسشنامه‌ها نظر جامعه آماری در مورد نوع عوامل مذکور (به‌عنوان یکی از عوامل چهارگانه محیط داخلی و خارج شامل ضعف‌ها، قوت‌ها، فرصت‌ها و تهدیدات) و همچنین وضع موجود این عوامل، در قالب سؤالات پنج گزینه‌ای (خیلی کم، کم، متوسط، زیاد و خیلی زیاد) که دارای مقادیر کمی معادل عدد ۱ الی ۵ به‌طوری‌که عدد ۱ نشان‌دهنده خیلی کم و عدد ۵ نشان‌دهنده خیلی زیاد، می‌باشند مورد پرسش قرار گرفتند که پس از جمع‌آوری پاسخ‌ها نتایج و جمع‌بندی آن‌ها به شرح ذیل است:

جدول شماره (۲): تعداد عوامل محیطی

عوامل محیطی	ضعفها	قوتها	فرصتها	تهدیدات
تعداد	۱۲ مورد	۱۳ مورد	۱۰ مورد	۱۴ مورد

تجزیه و تحلیل محیط داخلی (ماتریس ارزیابی عوامل داخلی)

به منظور تجزیه و تحلیل محیط داخلی و بر اساس پرسشنامه‌های تنظیم شده که بین جامعه آماری توزیع و پاسخ‌های اخذ شده از آن‌ها مقادیر به دست آمده برای عوامل محیط داخلی یعنی ضعفها و قوتها، در قالب یک جدول درج و میانگین وضع موجود که بیانگر ضریب اهمیت آن عامل است به همراه نمره موزون هر عامل که حاصل ضرب وزن در ضریب اهمیت است محاسبه و برای هر یک از عوامل ضعفها و قوتها به صورت جداگانه محاسبه و نهایتاً مجموع نمره موزون ضعفها را از مجموع نمره موزون قوتها کم کرده، مقدار کمی برای محیط داخلی به دست می‌آید که نتایج آن به شرح ذیل است:

جدول ۱: ارزیابی عوامل داخلی

ردیف	عامل	وزن	میانگین امتیاز وزن	امتیاز وزن دار	توضیح حات
۱	ثبات سیاسی کشور	۱/۲۵	۴/۲۲	۱/۶۸	قوت
۲	استقلال سیاسی کشور	۱/۲۵	۴/۵۵	۱/۸۲	قوت
۳	ولایتمداری ملت	۱/۲۵	۴/۱۶	۱/۶۶	قوت
۴	ولایتمداری مسئولین	۱/۲۵	۳/۸۸	۱/۵۵	قوت
۵	مقبولیت نظام	۱/۲۵	۴/۱۶	۱/۶۶	قوت
۶	وحدت ملی	۱/۲۵	۴/۱۱	۱/۶۴	قوت
۷	حضور مردم در صحنه (بصیرت، هوشیاری، موقع‌شناسی و دشمن‌شناسی ملت)	۱/۲۵	۴/۰۵	۱/۶۲	قوت
۸	استکبارستیزی (ایستادگی ملت و مسئولین در برابر نظام سلطه)	۱/۲۵	۳/۷۲	۱/۴۸	قوت
۹	قدرت هوشمند (استفاده هم‌زمان و برنامه‌ریزی شده از قدرت سخت و نرم)	۱/۲۵	۳/۲۷	۱/۳۰	قوت
۱۰	دیپلماسی انقلابی و پایبندی به اصول و آرمان‌های انقلاب اسلامی	۱/۲۵	۳/۶۶	۱/۴۶	قوت
۱۱	اقتدار در دیپلماسی (با رعایت عزت، حکمت و مصلحت)	۱/۲۵	۳/۸۳	۱/۵۳	قوت
۱۲	نیروی انسانی کارآمد در عرصه سیاسی	۱/۲۵	۳/۱۱	۱/۲۴	قوت
۱۳	روحیه مکتبی و انقلابی در مسئولین سیاسی و کارکنان	۱/۲۵	۳/۲۲	۱/۲۸	قوت
۱۴	اختلافات سیاسی بین احزاب و گروه‌ها	۱/۲۵	۳/۴۴	-۰/۱۳۷	ضعف
۱۵	تعلقات حزبی و گروهی	۱/۲۵	۳/۳۳	-۰/۱۳۳	ضعف
۱۶	واگرایی قومی - مذهبی	۱/۲۵	۳/۰۵	-۰/۱۲۲	ضعف

ردیف	عامل	وزن	میانگین امتیاز وزن	امتیاز وزن دار	توضیح حات
۱۷	پراکندگی و عدم انسجام در برخی از تصمیمات سیاسی (داخلی و خارجی)	۱/۲۵	۳/۳۸	-۰/۱۳۵	ضعف
۱۸	تعامل و هم‌افزایی کمرنگ دستگاه‌های سیاسی	۱/۲۵	۲/۷۷	-۰/۱۱۰	ضعف
۱۹	ضعف در دیپلماسی رسانه‌ای	۱/۲۵	۳/۰۵	-۰/۱۲۲	ضعف
۲۰	تنش‌زدایی ضعیف در روابط با کشورهای منطقه	۱/۲۵	۲/۷۷	-۰/۱۱۰	ضعف
۲۱	کُش‌گری ضعیف دستگاه‌های سیاسی در سطح منطقه	۱/۲۵	۲/۷۲	-۰/۱۰۸	ضعف
۲۲	تغییر نگرش ضعیف کشورهای منطقه نسبت به جمهوری اسلامی ا	۱/۲۵	۲/۶۶	-۰/۱۰۶	ضعف
۲۳	کُش‌گری ضعیف در فرایند تصمیم سازی منطقه‌ای	۱/۲۵	۲/۷۷	-۰/۱۱۰	ضعف
۲۴	عدم درک مشترک دستگاه دیپلماسی به چندجانبه گرایی	۱/۲۵	۲/۵۵	-۰/۱۰۲	ضعف
۲۵	کم‌تحرکی نمایندگی‌های سیاسی در خارج از کشور	۱/۲۵	۳/۰۵	-۰/۱۲۲	ضعف
	جمع جبری	۱		۰/۵۷۵	

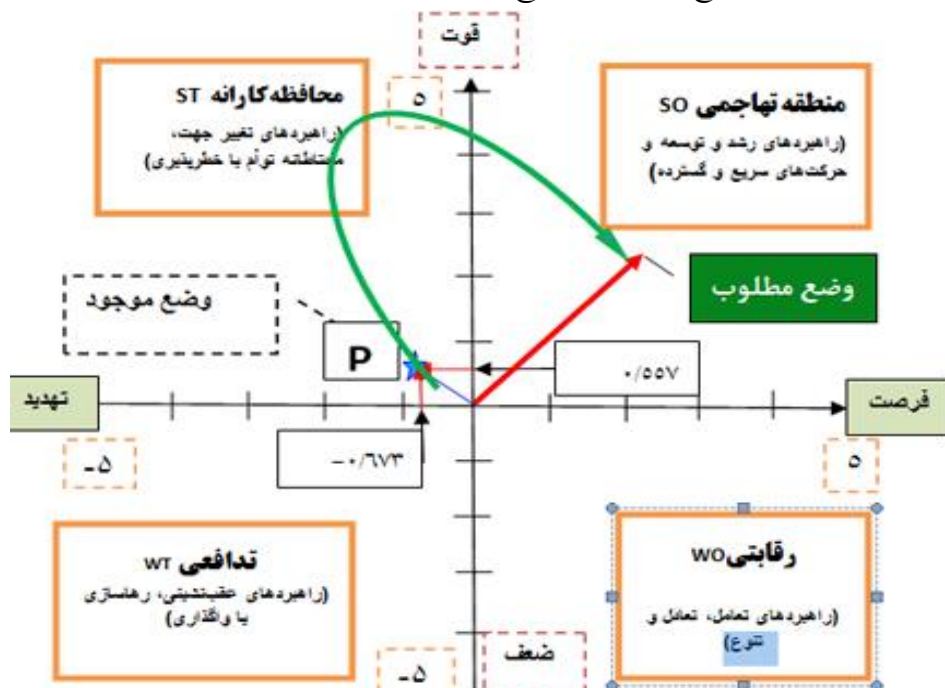
جدول ۲: ارزیابی عوامل خارجی

ردیف	عامل	وزن	میانگین امتیاز وزن	امتیاز وزن دار	توضیحات
۱	بیداری اسلامی	۱/۲۴	۳/۳۳	۰/۱۳۸	فرصت
۲	وحدت امت اسلامی	۱/۲۴	۲/۹۴	۰/۱۲۲	فرصت
۳	دفاع از ملت‌های مظلوم و مستضعفان جهان	۱/۲۴	۳/۳۸	۰/۱۴۰	فرصت
۴	تحکیم محور مقاومت	۱/۲۴	۳/۸۳	۰/۱۵۹	فرصت
۵	دفاع از آرمان فلسطین	۱/۲۴	۳/۸۲	۰/۱۵۹	فرصت
۶	نفوذ ایران در منطقه	۱/۲۴	۴	۰/۱۶۶	فرصت
۷	عضویت ایران در سازمان‌ها و نهادهای منطقه‌ای و بین‌المللی	۱/۲۴	۳/۵	۰/۱۴۵	فرصت
۸	نقش و جایگاه جدید روسیه و چین در عرصه بین‌المللی	۱/۲۴	۳/۲۷	۰/۱۳۶	فرصت
۹	نظام چندقطبی	۱/۲۴	۳/۲۲	۰/۱۳۴	فرصت
۱۰	سازمان ملل و شورای امنیت	۱/۲۴	۳/۷۷	۰/۱۵۷	فرصت
۱۱	امنیتی سازی مسائل ایران	۱/۲۴	۳/۷۲	-۰/۱۵۵	تهدید
۱۲	تشکیل ائتلاف علیه جمهوری اسلامی ا	۱/۲۴	۳/۶۱	-۰/۱۵۰	تهدید
۱۳	ایران هراسی	۱/۲۴	۳/۷۲	-۰/۱۵۵	تهدید
۱۴	مشروعیت‌زدایی	۱/۲۴	۳/۱۱	-۰/۱۲۹	تهدید
۱۵	معارضان و مخالفان نظام در خارج	۱/۲۴	۲/۷۷	-۰/۱۱۵	تهدید
۱۶	قدرت نرم و هوشمند دشمن (استفاده هم‌زمان از قدرت سخت و نرم)	۱/۲۴	۴/۳۸	-۰/۱۴۰	تهدید

ردیف	عامل	وزن	میانگین امتیاز وزن	امتیاز وزن‌دار	توضیحات
۱۷	رقابت برخی کشورهای منطقه	۱/۲۴	۳/۶۱	-۰/۱۵۰	تهدید
۱۸	حضور بازیگران فرامنطقه‌ای در منطقه	۱/۲۴	۳/۹۴	-۰/۱۶۴	تهدید
۱۹	نفوذ لابی صهیونیستی	۱/۲۴	۴	-۰/۱۶۶	تهدید
۲۰	نفوذ نهادها و مؤسسات دولتی و غیردولتی ایالات متحده آمریکا	۱/۲۴	۳/۵	-۰/۱۴۵	تهدید
۲۱	جنگ نیابتی (توسط غرب و رژیم صهیونیستی)	۱/۲۴	۴/۱۶	-۰/۱۷۳	تهدید
۲۲	یک‌جانبه‌گرایی ایالات متحده	۱/۲۴	۳/۶۱	-۰/۱۵۰	تهدید
۲۳	استفاده ابزاری قدرت‌ها از سازمان ملل و شورای امنیت	۱/۲۴	۴/۱۱	-۰/۱۷۱	تهدید
۲۴	نظام سلطه	۱/۲۴	۴	-۰/۱۶۶	تهدید
	جمع جبری			-۰/۶۷۳	

تعیین موقعیت و اقدام راهبردی: بنا بر محاسبات انجام‌شده و بر اساس داده‌های بالا، نمودار موقعیت راهبردی حوزه سیاسی دفاع همه‌جانبه به شرح نمودار ۱ تعیین می‌گردد:

نمودار ۱: موقعیت راهبردی حوزه سیاسی دفاع همه‌جانبه

واقع شدن نقطه P در ماتریس تعیین موقعیت و اقدام راهبردی در ناحیه S-T نشان می‌دهد میانگین قوت‌ها و ضعف‌ها (عوامل داخلی) از حد متوسط بالاتر و تفوق با نقاط قوت است، در مقابل میانگین فرصت‌ها و تهدیدها حد متوسط پایین‌تر است که نشان‌دهنده وجود تهدیدهای بیشتر و مؤثرتر نسبت به فرصت‌هاست.

بر این اساس جمهوری اسلامی ایران برای دستیابی به راهبردهای حوزه سیاسی دفاع همه‌جانبه می‌بایست رویکرد تهاجمی (وضع مطلوب) با حداکثر بهره‌برداری از فرصت را اتخاذ نماید، ضعف‌های محیط داخلی را از بین ببرد و تهدیدهای محیط خارجی را خنثی نماید. مطالعه اخیر به‌طور اخص نشان می‌دهد که یکی از ابعاد مهم و تعیین‌کننده دفاع، قبل از شروع جنگ، بُعد سیاسی آن است؛ یعنی استفاده از ابزارهای سیاسی در جلوگیری از جنگ و یا به‌صحنه آوردن همه ابزارهای قدرت ملی، سهم مهمی در دفاع ملی و همه‌جانبه یک ملت خواهد داشت. جنگ‌های سه دهه اخیر حکایت از آن دارد که نظام سلطه برای تحمیل اراده و تغییر نظام‌های حاکم از مواردی همچون بی‌ثبات‌سازی محیط داخلی کشور هدف، انجام عملیات روانی بر روی مردم و مسئولین کشور هدف، ایجاد اختلاف و شکاف در بین مسئولان، فعال کردن گسل‌های قومی و مذهبی، بهره‌گیری از ابزارهای حقوق بشری، ائتلاف‌سازی جهانی و منطقه‌ای علیه کشور هدف، استفاده ابزاری از سازمان ملل و نهادهای بین‌المللی برای ایجاد فشار و محکومیت کشور هدف و بسیاری دیگر از عوامل سیاسی، به‌وفور استفاده کرده و در آینده نیز از همین ابزارها بهره خواهند جست. بر این اساس، راهبردهای مقابله با جنگ سیاسی دشمن نیز بایستی در راستای بهره‌بردن از فرصت‌ها و نقاط قوت خودی در حوزه‌های سیاسی، ترمیم نقاط ضعف و همین‌طور ضربه زدن به نقاط ضعف دشمن و دفع تهدیدات باشد.

تعیین گزینه‌های راهبردی با استفاده از روش SWOT

با توجه به نتایج ارزیابی‌ها، پس از تعامل دادن قوت‌ها، ضعف‌ها، فرصت‌ها و تهدیدها و تشکیل ماتریس‌های SO و ST و SW و TW راهبردها با اولویت و بر اساس مقادیر مطلوبیت راهبردها تدوین و ارائه می‌گردد.

نتیجه‌گیری و پیشنهاد

الف- نتیجه‌گیری:

در پاسخ به سوال اصلی تحقیق و بر اساس نتایج تجزیه و تحلیل صورت پذیرفته، راهبردهای تدوین‌شده به شرح زیر خواهد بود:

- گسترش روابط با نهادها و سازمان‌های منطقه‌ای و بین‌المللی به منظور خنثی‌سازی فشارهای سیاسی، ممانعت از امنیتی‌سازی و مستندسازی علیه کشور در مجامع بین‌المللی از طریق ایجاد سازوکارهای جدید دیپلماتیک، اعتمادسازی و شفافیت در سیاست خارجی با استفاده از خبرگان سیاسی و حقوقدانان مجرب
- توسعه مخالفت با نظام سلطه و دفاع از مظلومین و مستضعفان جهان از طریق مبارزه و ایستادگی در برابر زیاده‌خواهی‌های استکبار جهانی و ایجاد شکاف بین کشورهای غربی و روسیه و با استفاده از دیپلماسی انقلابی و رسانه‌ای و بهره‌برداری دیپلماتیک از شکاف ایجادشده بین روسیه و جهان غرب و حمایت از گروه‌ها و جریان‌ها ضد استکباری
- تحول در دستگاه دیپلماسی و ارتقاء روابط دیپلماتیک از طریق تغییرات ساختاری و بازتعریف مأموریت نمایندگی‌های ج.ا.ا. در خارج از کشور و با استفاده از سفرا و کاردارهای انقلابی و برگزاری آموزش‌های دینی و حرفه‌ای دیپلماتیک
- تقویت انسجام ملی، حفظ وحدت از طریق ولایت‌مداری مردم و مسئولین، وحدت و هم‌دلی ملت و دولت و تقویت پایه‌های مردم‌سالاری دینی، با استفاده از بصیرت‌افزایی و آگاهی‌بخشی، ارتقاء روحیه مکتبی و انقلابی و حضور دائمی مردم در صحنه
- توسعه و گسترش روابط با کشورهای منطقه خصوصاً کشورهای اسلامی به منظور نفوذ و عمق‌بخشی راهبردی ج.ا.ا، اعتمادسازی و همکاری با کشورها، تحقق هم‌گرایی و وحدت امت اسلامی، کمک به بیداری اسلامی و به میدان آوردن ظرفیت دیگر کشورهای اسلامی، با استفاده از قدرت نرم و هوشمند کشور، ظرفیت‌های دیپلماسی عمومی و رسانه‌ای و همکاری‌های دو و چندجانبه کشور
- توسعه گفتمان مبارزه با صهیونیسم و دفاع از آرمان فلسطین از طریق همکاری و تعامل با کشورهای مسلمان و با استفاده از تقویت جبهه مقاومت، برگزاری همایش‌های داخلی و خارجی و ظرفیت دیپلماسی رسانه‌ای

(ب) پیشنهادها:

۱. سازمان، ساختار، وظائف و مأموریت‌های وزارت امور خارجه و وزارت کشور در جهت استقرار هر چه بیشتر ثبات سیاسی وحدت ملی و دیپلماسی انقلابی برای رفع نقاط خلأ بر اساس گفتمان انقلاب اسلامی، اندیشه‌های سیاسی امام (رحمت الله علیه) و مقام معظم رهبری مورد بازنگری قرار گیرد.
۲. با توجه به گستره وسیع حوزه سیاسی، راهبردهای مذکور به راهبردهای محدودتر و عملیاتی تفکیک و در دستگاه‌های سیاسی به برنامه عملیاتی تبدیل شود. دستگاه مافوق بر پیاده‌سازی و اجرای راهبردها نظارت مستمر داشته باشد.
۳. از آنجایی که تهدیدهای حوزه سیاسی سیال و دائماً در حال تغییر هستند مراکز مطالعات راهبردی سازمان‌ها، تهدیدهای جدید را مورد رصد و پایش قرار داده و راهبردهای مذکور متناسب با محیط و چالش‌های جدید به‌روز شوند

فهرست منابع:

- امام خمینی (رحمت‌الله‌علیه) (۱۳۸۲)، "صحیفه نور"، ج ۱، ۲، ۵، ۸، ۱۱، چاپ سوم، تهران، دفتر حفظ و نشر آثار حضرت امام خمینی (رحمت‌الله‌علیه)
- دانش آشتیانی، محمداقبر. (۱۳۹۱) "مدیریت راهبردی دفاعی-امنیتی"، مرکز آموزشی و پژوهشی شهید سپهد صیاد شیرازی، تهران
- رشید، غلامعلی و همکاران، (۱۳۹۳)، "جنگ آینده"، فصلنامه راهبرد دفاعی شماره ۴۸، مرکز تحقیقات راهبردی دفاعی، تهران
- زهدی، یعقوب و کلانتری، فتح‌الله، (۱۳۹۴) "واکاوی پارادایم‌های جنگ آینده"، مرکز تحقیقات راهبردی دفاعی، تهران
- زهدی، یعقوب. (۱۳۸۳) "راهبرد دفاعی و سیر تحول آن در جمهوری اسلامی ایران"، فصلنامه راهبرد دفاعی، شماره ۴
- عساریان نژاد، حسین (۱۳۹۱)، "نقد برشی بر ادبیات غیربومی دفاع ملی، دفاع همه‌جانبه"، تهران: دانشگاه عالی دفاع ملی
- نودری، فضل‌الله. (۱۳۹۱)، "دکترین نبرد زمینی در محیط جنگ ناهم‌تراز با رویکرد دفاع همه‌جانبه"، مجموعه مقالات همایش دفاع ملی، دفاع همه‌جانبه، جلد ششم، تهران، دانشگاه عالی ملی

سایت:

- امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) قابل دسترسی در: WWW.Khamenei.ir
- احمدی، محمدرضا. (۱۳۹۰)، «روش تحلیل راهبردی»؛ قابل دسترسی در:
-<http://www.hawzah.net/fa/magazine/magart/5415/6371/71290>
- عظیمی، محمدرضا، (۱۳۹۲) روش تحلیل SWOT قابل دسترسی در:
-<http://www.myindustry.ir/strategic-management/article/swot-analysis.html>